»Det går upp ett ljus», säger vi när vi äntligen har förstått något. Vi förknippar levande ljus med liv och död, kunskap och styrka, de står för livets gång och dess skörhet. De används än idag vid religiösa ceremonier och minnesstunder. Levande ljus skingrar också mörkret under svenskt Luciafirande i december ... eller vid strömavbrott.

Levande ljus var en av det förindustriella samhällets få ljuskällor. Stearinljus uppfanns av den franska kemisten Michel Eugène Chevreul. Han forskade på fetter och fettsyror och isolerade stearinsyra, en av de vanligaste fettsyrorna som förekommer i både växt- och djurriket. Stearin består av en blandning av stearin- och palmitinsyra (som finns i komjölk). Stearinljus började tillverkas i Frankrike efter 1825 och ersatte så småningom talg- och vaxljus som både sotade och rann. Även ljusens linvekar ersattes av flätade och impregnerade vekar av bomull som brann bättre. Trots att stearinljus var en lyxvara som under en period bara de rika hade råd med blev de en stor succé.

Stearinljus kom till Sverige i slutet av 1830-talet, tack vare tidningsmannen och företagaren Lars Johan Hierta. Han fick se den nya uppfinningen i London 1837 och blev imponerad. Två år senare grundade han en fabrik för tillverkning av stearinljus vid Liljeholmen i Stockholm, tillsammans med kemisten Johan Michaëlsen, lektor vid Teknologiska Institutet (Kungliga Tekniska högskolan) i Stockholm. I början var försäljningen blygsam, men Michaëlson lyckades utveckla nya effektiva metoder för att framställa stearin, vilket gjorde ljusen billigare.

Ljustillverkning var på den tiden ett kvinnoyrke. Kvinnor arbetade med ljusstöpning och andra moment som krävde fingerfärdighet, något som enligt gammal tradition har förknippats med kvinnlighet. Under 1800-talet arbetsvandrade många dalkullor till Stockholm. Liljeholmens var en av de fabriker där de arbetade.

Mellan 1841 och 1970 låg Liljeholmens stearinljusfabrik vid Danvikstull i Stockholm, sedan flyttades verksamheten till Oskarshamn i Småland. Namnet Liljeholmens har dock följt med fabriken.

MYSFAKTOR

När fotogen och elektricitet började lysa upp våra hem tappade stearinljusen sin betydelse. Men under 1960-talet blev stearinljus populära igen – som stämningsskapare vid middagsbordet och i jultider. Liljeholmens är idag ett av Sveriges mest symbolladdade varumärken och fabriken tillverkar drygt 170 miljoner ljus per år. Många av oss har också hört uttrycket »det går upp ett Liljeholmens».

Det äldsta sättet att tillverka ljus är stöpning, då man stoppar veken i uppvärmd smält stearin och sedan låter ljusen svalna och stelna. Innan stöpning kan ske måste det smälta stearinet göras mer trögflytande och kylas ned. Sedan hälls stearinet i stöpformar och ljusen kyls med vatten. När ljusen är färdiga plockas de ut, skärs till rätt längd och förpackas. Merparten av alla ljus görs idag med hjälp av så kallade karusellmaskiner som fyller många stöpformar samtidigt.

Liljeholmens monter på Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897.
Montern var byggd av tegel och bestod av en 14 meter hög »ljusstake» med ett 23 meter högt »ljus».
Bilden ingår i »Nordiskt Panorama», en serie stereobilder från utställningen som finns i Tekniska museets arkiv. I museet finns också både äldre och nyare material om Liljeholmens stearinljustillverkning.

